

Droganvändningen bland utsatta ungdomar

Det förebyggande arbetet bör inriktas mot ungdomar i högriskzonen

De flesta unga människor som experimenterar med droger eller använder droger i nöjessyfte – på fest exempelvis – får inga svåra drogproblem. Som värst kan de råka ut för en olycka, hamna i slagsmål eller få trassel med polisen eller ha oskyddat sex då de är påverkade av alkohol eller narkotika. En liten men betydelsefull minoritet av de ungdomar som experimenterar med droger blir däremot "intensiva droganvändare" och får svåra hälsoproblem på grund av sin droganvändning.

Forskningen har ringat in ett antal riskfaktorer som kan öka sannolikheten för

drogproblem. Vissa av riskfaktorerna är knutna till individens karaktär – till exempel att man har en psykisk sjukdom som ADHD eller depression – medan andra har samband med familjen eller boendemiljön.

Det finns större risk för drogmissbruk bland barn i familjer där föräldrarna bråkar ofta, där familjeförhållandena är dåliga och disciplinen otillräcklig eller där föräldrarna själva har narkotika- eller alkoholproblem.

Ungdomar som är hemlösa, som stängts av från skolan eller som slutat gå dit, unga lagöverträdare och ungdomar som

har varit intagna för vård på en institution eller i fosterhem löper större risk att tidigt börja experimentera med droger och att få drogproblem. Dessa faktorer hänger intimt samman och kan bäst ses som ett "nät" av orsak och verkan.

Här tar vi upp frågan om hur man kan utveckla skyddsfaktorerna i de grupper av unga människor som löper den största risken att bli problemmissbrukare. Vi diskuterar också hur man kan komplettera generella drogförebyggande strategier med selektiva insatser riktade till dem som löper störst risk att bli intensiva droganvändare.

Definitioner

Allmänprevention avser åtgärder som riktar sig till en hel skolpopulation eller ett helt samhälle och syftar till att förhindra drogmissbruk eller skjuta upp drogdebuten.

Selektiv prevention avser insatser som riktar sig till särskilda grupper med högre risk att få drogproblem än andra grupper. Det förebyggande arbetet riktar sig till hela gruppen, oavsett graden av risk för den enskilde gruppmedlemmen. Syftet med den selektiva preventionen är att förebygga drogmissbruk genom att stärka sådana skyddsfaktorer som självaktning och problemlösningsförmåga och genom att hjälpa de berörda att effektivt hantera sådana riskfaktorer som att bo i en miljö där droger används.

Några viktiga policyfrågor

1. Det har visserligen blivit allt vanligare att man experimenterar med droger i Europa, men omfattningen av droganvändningen är ändå mycket större i de utsatta grupperna, och detsamma gäller risken att få drogproblem.
2. Det är sällsynt att man i de nationella drogförebyggande strategierna uttryckligen riktar sig till grupper av ungdomar och miljöer där risken att få drogproblem är som högst. I europeiska policydokument från senare tid efterlyses riktade evidensbaserade insatser för att minska riskerna.
3. I de flesta europeiska länder finns det program för allmänprevention i skolorna. Dessa program motsvarar emellertid inte de särskilda behoven hos de unga som löper störst risk att bli problemmissbrukare. Ett selektivt förebyggande arbete som försöker tillgodose behoven hos utsatta grupper är ett betydelsefullt komplement till de allmänna programmen.
4. I Europa finns det goda exempel på selektiv prevention för utsatta grupper, men täckningen är otillräcklig.
5. Vissa stater har projekt för selektiv prevention som är inriktade på tidiga insatser i socialt utsatta familjer och miljöer där riskerna för drogproblem är högre.
6. Man måste noga utvärdera resultaten av programmen för selektiv prevention, så att man kan se till att projekten uppnår sina mål och att det inte uppstår några oförutsedda negativa konsekvenser.

Förebyggande av droganvändning i utsatta grupper — översikt

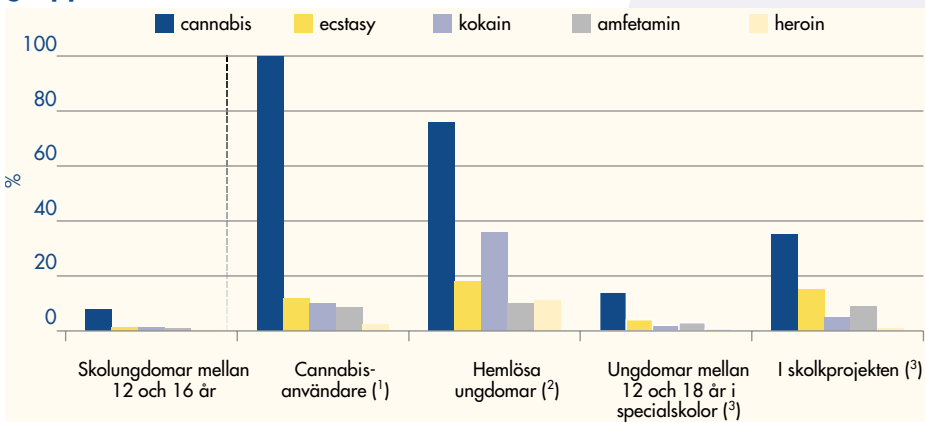
1. Trender för droganvändningen

Det har blivit allt vanligare i hela Europa att ungdomar experimenterar med droger. Alkohol är fortfarande den utan konkurrens vanligaste drogen, och mellan en tredjedel och 89 % av 15- och 16-åringarna uppger att de har varit fulla någon gång. Ungdomarna experimenterar också med cannabis: i vissa länder har omkring en tredjedel av de unga vuxna (15–16 år) testat denna drog. Blandmissbruk blir allt vanligare, särskilt bland ungdomar som festar ofta och för vilka konsumtion av alkohol, cannabis, amfetaminer och syntetiska droger som "ecstasy" (MDMA) ingår i livsstilen under en tid. Å andra sidan är det sällsynt att skolungdomar experimenterar med heroin och kokain (mellan 0 % och 4 % har provat någon gång).

I officiella undersökningar av droganvändningen bland skolungdomar tenderar droganvändningen i utsatta grupper med risk att få drogproblem att vara under-representerad. Bara ett fåtal länder har genomfört undersökningar bland utsatta ungdomar, men dessa undersökningar tyder på en mycket mer utbredd användning av droger.

De undersökningar som gjorts i Nederländerna visar exempelvis att 8 % av skolungdomarna mellan 12 och 16 år nyligen använt cannabis, men i specialskolorna stiger siffran till 14 %, i skolprojekten är motsvarande siffra 35 %, och av de hemlösa ungdomarna är det 76 % som nyligen använt cannabis.

Användning av droger under den senaste månaden inom "utsatta" grupper i Nederländerna

(1) Som använt droger under den senaste månaden.

Källa: Hälsoundersökning bland 12–16-åringar, Trimbos Institute (Smit m.fl. 2002).

(2) Ungdomar yngre än 23 år som varit hemlösa i minst tre månader då undersökningen gjordes och som sovit på minst tre olika ställen under perioden.

Källa: Korf m.fl. 1999.

(3) År 1997.

Källa: Stam m.fl. 1998.

2. Vem löper störst risk att bli drogmissbrukare? — Europeiska unionen ger svar

I Europeiska unionens handlingsplan mot narkotika (2000–2004) uppmanas medlemsstaterna kraftfullt att på ett tidigt stadium vidta åtgärder för att förebygga droganvändning, narkotikabrott och hälsomässiga och sociala problem som har samband med droger.

I en resolution från Europeiska unionens råd (5034/4/03 Cordogue 1, 13 juni 2003) framhålls att faktorer som dåliga skolresultat, bristande förmåga att fungera socialt och i det dagliga livet, relegering eller skolk, samöre med antisocial eller brottslig verksamhet, självdestruktivt beteende, aggressivitet och oro ökar risken för att ungdomar skall få drogproblem. Dessa riskfaktorer bekräftas i forskning från Förenade kungariket, Tyskland och Förenta staterna. Andra faktorer som betonas är illa fungerande familjer och missbrukande föräldrar samt miljöfaktorer, till exempel att bo i ett samhälle utan fasta ramar och med utbredd tolerans för drogmissbruk.

I rådets resolution uppmanas medlemsstaterna att finna nya metoder för att följa de utsatta grupperna och göra tidiga insatser. ECNN uppmanas att samla in information om detta och att sprida exempel på bästa praxis genom EDDRA-systemet och andra informationskanaler.

Det är få medlemsstater som direkt inriktar sina drogförebyggande strategier mot utsatta

och marginaliserade grupper, och det är sällsynt att man medger att individuella och grupprelaterade riskfaktorer spelar en roll i utvecklingen av drogproblem. I många stater finns olika insatser gentemot dessa grupper inbyggda i de bredare socialpolitiska programmen, men dessa tar i allmänhet inte upp drogproblemen i sig.

3. Selektiv prevention — inriktning mot högriskgrupper

Samtliga EU-stater har någon form av drogförebyggande utbildningsprogram för skolungdomar. Genom programmen får ungdomarna i allmänhet information om droger och om vilka följder droganvändning kan få, och i de bästa programmen får de hjälp med att bygga upp sin personliga och sociala kompetens så att de har lättare att stå emot grupptricket att ta droger. Programmen kan få skolungdomarna att minska sin droganvändning eller skjuta upp drogdebuten. (Allmänna förebyggande program i skolorna diskuteras i nummer 5 av ECNN:s informationsblad *Fokus på narkotika* med titeln *Narkotikaförebyggande arbete i skolor inom EU*.)

De allmänna programmen spelar emellertid en liten roll när det gäller att förebygga användning av droger bland de ungdomar i utsatta grupper som löper störst risk att få drogproblem. Det finns två skäl till detta. För det första kanske dessa ungdomar inte går i skolan på grund av att de är avstängda eller har slutat gå dit. För det andra reagerar de mest utsatta ungdomarna ofta inte på allmänna program eftersom dessa inte tar hänsyn till deras särskilda behov. För att minska drogproblemen i högriskgrupperna behöver vi noggrant utformade och riktade program.

Det antagande som ligger bakom de selektiva insatserna är att det går att identifiera de utsatta grupperna och vidta åtgärder som minskar risken för att de skall få drogproblem. Insatserna riktar sig bland annat till unga lagöverträdare, ungdomar från marginaliserade etniska grupper eller invandrare, ungdomar på vårdinstitutioner eller barn i missgynnade eller dåligt fungerande familjer.

De selektiva insatserna riktar sig till alla i en utsatt grupp oberoende av deras individuella utsatthet och är tänkta att bygga upp deras motståndskraft genom att stärka deras självaktning, förbättra deras problemlösningsförmåga och göra dem bättre socialt integrerade. Insatserna för att förebygga

drogproblem kan därmed också medföra ytterligare fördelar för de berörda individerna och för samhället som helhet – bland annat ett minskat kriminellt och antisocialt beteende.

4. Möjligheter till europeiskt utbyte

Det är ofta svårt att överföra sociala insatser mellan olika länder, på grund av kulturella skillnader. När det gäller selektiva drogforebyggande projekt som riktar sig till specifika utsatta grupper rör det sig dock om ett väldefinierat sammanhang, vilket innebär att det finns större utrymme för olika europeiska länder att utnyttja varandras erfarenheter.

Vad som särskilt utmärker de framgångsrika programmen är bland annat god kommunikation och gott samarbete mellan olika inrättningar samt metoder där ungdomarna får individuell hjälp med att bygga upp sin personliga kompetens och ändra sin attityd. Här följer några exempel på arbetsområden där utbyte mellan olika stater förefaller lovande:

Program riktade till marginaliserade etniska minoritetsgrupper eller invandrargrupper

De lokala villkoren varierar mellan länderna, men det finns ett generellt mönster där vissa etniska grupper löper särskilt hög risk på grund av en mängd olika utsatthetsfaktorer, till exempel låg socioekonomisk status och socialt utanförskap, dåliga studieresultat och bristande medverkan i lokalsamhället.

I Barcelona (Spanien) försöker man integrera nordafrikanska pojkar genom riktade idrottsaktiviteter och rådgivning. Projektet har bevisligen minskat droganvändningen och förbättrat pojkarnas förhållande till infödda spanska ungdomar.

I Bulgarien, Rumänien, Slovakien, Tjeckien och Ungern arbetar man med att anpassa insatserna till de unga romernas (zigenarnas) kulturella behov.

Tidiga ingripanden mot rapporterade droganvändare

Det tyska FreD-programmet är avsett att tillgodose unga brottslingars behov genom strukturerade, väldefinierade projekt som skall hjälpa dem att förändra sin livsstil och sitt beteende.

Ungdomar som lämnar skolan tidigt och elever med sociala problem och studieproblem

I Irland får ungdomar mellan 15 och 18 år som lämnat skolan utan avgångsbetyg en

andra chans till utbildning genom Youthreach, som erbjuder dem ett alternativ till den vanliga nationella läroplanen.

I Österrike och Tyskland använder man det datorbaserade utbildningsprogrammet Step-by-Step för lärare som stöd vid tidiga insatser för elever med sociala problem och skol-svårigheter, bland annat droganvändning.

5. Inriktning på högriskmiljöer

Det är allmänt vedertaget att de faktorer som innebär en risk för drogberoende är mer uttalade i socialt eftersatta miljöer. Trots detta är det mycket få EU-länder som gör riktade drogforebyggande insatser i områden med hög brottslighet, fattigdom, dåliga bostäder och arbetslöshet. Fördelen med ett sådant tillvägagångssätt är att det kan ge extra resurser till miljöer med högre koncentration av ungdomar i riskzonen för drogproblem.

I vissa fall försöker man fånga upp dem som löper störst risk i dessa miljöer – till exempel barn i familjer där det förekommer våld eller vanskötsel eller där föräldrarna är drogmisbrukare eller lider av svår psykisk sjukdom – och ge dem särskild hjälp. Detta kan bland annat innebära uppsökande verksamhet och hembesök hos familjer som inte gärna engagerar sig.

Andra EU-stater har visat ovilja mot att rikta insatserna på detta sätt eftersom det skulle kunna medföra en negativ stämpel. De berörda miljöerna och familjerna har dock förmodligen redan en negativ stämpel, oberoende av vad sakkunniga anser och utan att några riktade insatser gjorts.

Dessutom kan breda förebyggande program accentuera de sociala skillnaderna eftersom det finns en tendens att genväret blir bäst i redan gynnade befolkningsgrupper. De irländska och brittiska erfarenheterna tyder på att det är möjligt att göra selektiva förebyggande insatser utan att i alltför stor utsträckning förvärpa den stämpel som eventuellt redan finns.

Förebyggande insatser inom familjen

De irländska Springboardprojekten är goda exempel på förebyggande arbete inom familjen. Programmet riktar sig till familjer med flera svårigheter, till exempel låga inkomster, problem med att hålla efter barnen, ensamstående föräldrar eller föräldrar med äktenskapsproblem, barn med beteendeproblem och barn som utsatts för vanvård eller bevitnat våld i hemmet. Familje- och gruppverksamheterna bedrivs

med en person i taget och är inriktade på att vissa behandlingsmål skall uppnås, på att lära ut hur man klarar sig i vardagen och på att skapa stödnätverk.

Enligt hälsovårdsnämnderna har andelen barn som bedöms löpa måttlig till hög risk att bli drogmisbrukare eller bli omhändertagna halverats till följd av att de varit med i Springboard.

Unga lagöverträdare

I Förenade kungariket finns initiativet Positive Futures, som riktar sig till ungdomar mellan 10 och 19 år i fattiga miljöer som löper risk att begå brott eller som redan begått brott. Tanken är att locka ungdomarna genom att erbjuda dem fritidssysselsättningar, särskilt fotboll och andra lagsporter, och att sedan engagera dem i aktiviteter som förbättrar deras kommunikationsförmåga och höjer deras självkänsla. Man samverkar också med utbildningssamordnare och arbetsförmedlingar.

De första utvärderingsresultaten tyder på att deltagarna har förbättrat sina relationer med varandra och med vuxna, att de har höjt sin ambitionsnivå och dragit ner på sin droganvändning och att deras kriminella och antisociala beteende har minskat.

6. Kritisk utvärdering — ett viktigt redskap för att garantera effektiva insatser

I alla sociala program är det nödvändigt med en kritisk utvärdering av vilka resultat som uppnåtts för målpopulationen, detta för att garantera att insatsen når sina mål och inte får några oförutsedda och oönskade följder.

Det är också viktigt med kritiska utvärderingar för att förhindra att offentliga resurser slösas på ineffektiva program. I de flesta EU-staterna är emellertid det evidensbaserade tillvägagångssättet inte särskilt väletablerat. När det gäller selektiva drogforebyggande program kommer de flesta fallen av utvärderat arbete från några få medlemsstater och från Förenta staterna.

Det är relativt enkelt att utvärdera selektiva förebyggande program eftersom målpopulationerna vanligtvis är små och väldefinierade och eftersom insatserna oftast är intensivare än i de allmänpreventiva programmen, där nytta kan vara svårare att bedöma. Programutvärderingen kan också vara till hjälp när det gäller att ringa in vilka aspekter som gjort ett visst arbete verkningsfullt, något som kan vara till hjälp i utvecklingen av nya insatser.

Fokus på narkotika publiceras av Europeiska centrumet för kontroll av narkotika och narkotikamissbruk (ECNN) i Lissabon. Serien kommer ut sex gånger om året på samtliga 11 officiella EU-språk samt norska. Originalspråk: engelska. Kopiering är tillåten med angivande av källan.

För gratisabonnemang skriv till e-postadressen (info@emcdda.eu.int).

Rua da Cruz de Santa Apolónia, 23–25, P-1149-045 Lissabon

Tfn (351) 218 11 30 00 • Fax (351) 218 13 17 11

info@emcdda.eu.int • <http://www.emcdda.eu.int>

Slutsatser

Droganvändningen bland utsatta ungdomar

Vi har här sammanfattat argumenten för att drogförebyggande strategier bör inriktas mot utsatta grupper, och vi ger också ytterligare upplysningar om källor för dem som vill veta mera. Följande synpunkter är av särskilt intresse för beslutsfattarna.

1. Det finns ett akut behov av att undersöka och följa droganvändningen och utsatthetsfaktorerna bland de ungdomar som kan löpa avsevärt förhöjd risk att få kroniska drogproblem.
2. EU:s policydokument ger rekommendationer om att medlemsstaterna skall se till att utsatta grupper uttryckligen identifieras i den nationella narkotikapolitiken.
3. Medlemsstaterna uppmuntras att införa strategier för selektiva insatser som skall göras innan drogproblemen uppträder och vara inriktade på behoven hos de utsatta grupper som löper störst risk att få sådana problem.
4. Det finns möjlighet för EU-länderna att utbyta effektiva metoder för hur man kan ta sig an behoven hos grupper med specifikt definierade utsatthetsfaktorer.
5. Forskningen tyder på att selektiva förebyggande strategier riktade till socialt eftersatta miljöer och familjer kan vara effektiva och inte behöver ge en negativ stämpel. Bland de viktiga inslagen i de riktade program som visat sig effektiva märks att kommunikationen mellan olika inrättningar och olika grenar av samhällsservicen är god och att målen i fråga om drogprevention arbetas in i den övergripande socialpolitiken.
6. Eftersom målpopulationerna är tydligt definierade är det relativt enkelt att bygga in resultatutvärderingen i strategierna för selektiv drogprevention. I vissa medlemsstater finns det redan ett krav på att sociala projekt måste utvärderas objektivt för att kunna få offentlig finansiering.

Huvudkällor

1. **Europeiska unionens råd, arbetsgruppen för övergripande narkotikafrågor**, "Rådets resolution om tidigt ingripande för att förhindra narkotikaberoende och narkotikarelaterade skador bland ungdomar som använder narkotika" (5034/4/03), 13 juni 2003.
2. **C. Lloyd**, "Risk Factors for Problem Drug Use: identifying vulnerable groups", i: *Drugs: education, prevention and policy*, Vol. 5, nr 3, 1998.
3. **ESPAD**, *The 1999 ESPAD report: "Alcohol and other drug use among students in 30 European countries"*, Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN), Europarådets Pompidougrupp, 2000.
4. **Hawkins, J.D., Catalano, R.F., & Miller, J.Y.**, "Risk and Protective Factors for alcohol and other drug problems in adolescence and early adulthood: Implications for substance abuse prevention", i: *Psychological Bulletin*, 112: 64–105, 1992.
5. **J. Petraitis m.fl.**, "Illicit Substance Use among Adolescents: A Matrix of Prospective Predictors", i: *Substance Use and Misuse*, 33 (13), 2561–2604, 1998.
6. **Substance Abuse and Mental Health Services Administration**, *The National Cross-Site Evaluation of High Risk Youth Programme: Findings on designing and implementing effective prevention programs for youth at high risk*, Centre for Substance Abuse Prevention, 2002.
7. **US Department of Health and Human Services**, *Drug Abuse Prevention for At Risk Groups*, National Institute of Health, 1997 (<http://www.secapt.org/NewFiles/DAPforAtRiskGroups.pdf>).

Information på Internet

ECNN:s information på Internet om de program som nämns i detta informationsblad: <http://eddra.emcdda.eu.int>

Positive Futures (Förenade kungariket): <http://www.drugs.gov.uk/NationalStrategy/YoungPeople/PositiveFutures>

Utsatta ungdomar (Förenade kungariket): <http://www.doh.gov.uk/drugs/pdfs/vulnyoungpeople.pdf>

OFFICIELL UTGIVARE: Byrån för Europeiska gemenskapernas officiella publikationer.
© Europeiska centrumet för kontroll av narkotika och narkotikamissbruk, 2003.

VERKSTÄLLANDE DIREKTÖR: Georges Estievenart.

REDAKTÖRER: Joëlle Vanderauwera, Sarah Wellard.

FÖRFATTARE: Gregor Burkhart, Deborah Olszewski, Cécile Martel, Margareta Nilson, Alain Wallon.

GRAFIK: Dutton Merrifield Ltd, UK.

Printed in Italy